

Zaprimljeno: 15.02.2009.

Izvorni znanstveni članak

UDK: 343.9 - 053.6

RAZVOJ UPITNIKA SAMOISKAZA RIZIČNOG I DELINKVENTNOG PONAŠANJA MLADIH (SRDP-2007)

Silvija Ručević

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Studij psihologije

Marina Ajduković

Sveučilište u Zagrebu

Pravni fakultet

Studijski centar socijalnog rada

Daniela Šincek

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Studij psihologije

SAŽETAK

Osnovni cilj ovoga rada bio je prikazati konstrukciju i psihometrijska obilježja Upitnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja (SRDP - 2007). Ispitivanje je provedeno u Osijeku i Zagrebu na uzorku od 1422 učenika (866 ženskog i 556 muškog spola). Prosječna dob sudionika je bila 16.07 (SD = 1.49 godina, raspon 13 do 19 godina). Konačni oblik upitnika SRDP-a sastoji se od 42 čestice koje su zasićene sa sedam faktora: 1) Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja; 2) Nepoželjna normativna ponašanja; 3) Rizična spolna ponašanja; 4) Korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari; 5) Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima; 6) Teške krađe, provale i razbojništvo; i 7) Suicidalna i autoagresivna ponašanja. Ovi su faktori u međusobno niskim do umjereno pozitivnim korelacijama, a njihove pouzdanosti interne konzistencije su zadovoljavajuće. Kako bi se ispitala valjanost dobivenih mjera rizičnog i delinkventnog ponašanja, izračunate su njihove povezanosti s kontaktima s policijom i/ili sudom te školskim uspjehom na kraju prethodnog razreda. Dobiveni rezultati su u skladu s očekivanjima pri čemu su sudionici koji su ponavljali razred te oni koji su imali kontakte s policijom i/ili sudom iskazali više rizičnog i delinkventnog ponašanja od drugih skupina sudionika.

Ključne riječi: samoiskaz, delinkventno i rizično ponašanje mladih, indeks težine ponašanja, psihometrijska obilježja

1. UVOD

Razvoj samoiskaza i njegovo korištenje u proučavanju delinkventnog ponašanja smatra se jednom od najvećih metodoloških inovacija u kriminologiji 20. stoljeća (Thornberry i Krohn, 2000). Iako je samoiskaz kao metoda prisutan od najranijih istraživanja delinkventnog ponašanja (npr. Shaw, 1930), samoiskaz se počinje koristiti kao primarni izvor podataka tek od 50-tih godina prošlog stoljeća. Do tada se većina istraživanja isključivo zasnivala na službenim podacima, odnosno podacima dobivenim iz policije, suda i zatvora. Iako službeni podaci pružaju obilje informacija koje su omogućile npr. identifikaciju sociodemografskih

obilježja delinkvenata (Thornberry i Krohn, 2002), oni imaju i niz nedostataka.

Prvo, službeni podaci se odnose samo na one osobe koje su uhvaćene u činjenju nekog delinkventnog ponašanja te kod kojih je to i službeno zabilježeno. Drugo, u službenim podacima se najčešće bilježe samo teži oblici kaznenih djela (McCord, 1990). Na primjer, odgovorne osobe mogu odlučiti da će u slučaju lakšeg kaznenog djela, umjesto službene zabilješke, izravno raditi s počiniteljem kaznenog djela i njegovom obitelji ili mladu osobu smjestiti u ustanovu socijalne skrbi (Espiritu i sur., 2001). Treće, iako mladi često čine kaznena djela u grupi, službeni podaci nerijetko bilježe samo vrstu kazne-

nog djela, ali ne i broj sudionika (Reiss i Farrington, 1991). Dakle, službeni podaci podcjenjuju broj mladih delinkventnog ponašanja kao i broj delinkventnih ponašanja u populaciji mladih (Espiritu i sur., 2001). Tako su Moffitt i sur. (2001) utvrdili da se prema kriteriju prve sudske presude svega 4% mladića do petnaeste godine ponašalo delinkventno, prema kriteriju postojanja dijagnosticiranog poremećaja u ponašanju njih 23%, dok je čak 80% mladića na samoiskazu izjavilo da je prije petnaeste godine počinilo neko delinkventno ponašanje.

I na kraju treba napomenuti da na službene podatke utječu i promjene u zakonodavstvu (npr. kriminalizacija određenih ponašanja), povećanje osjetljivosti javnosti, te medijska popraćenost i spremnost pravosudnih organa da penaliziraju mlade za određena ponašanja. Usporedbom službenih podataka i samoiskaza dobivaju se različiti trendovi delinkventnog ponašanja. Službeni podaci pokazuju da sve veći broj mladih u općoj populaciji manifestira delinkventno ponašanje te da se broj kaznenih djela povećava. S druge strane, prema samoiskazima udio mladih uključenih u delinkventno ponašanje se neznatno povećao (8-10%) dok je broj delinkventnih ponašanja ostao podjednak (J.C. Howell, 2003).

S obzirom na navedene nedostatke primjene službenih podataka, u istraživanjima su se počele koristiti upitničke mjere delinkvencije koje se zasnivaju na samoiskazanim podacima (Ajduković, 1988; Thornberry i Krohn, 2000). U početku primjene samoiskaza delinkventnog ponašanja postojao je veliki skepticizam hoće li sudionici biti voljni priznati sudjelovanje u nezakonitim aktivnostima. No istraživanja su pokazala da su mladi ne samo voljni priznati već da to čine i u iznenađujuće velikom broju (Farrington i West, 1990; Piquero, Farrington, i Blumstein, 2007).

Samoiskaz je metoda koja se danas najčešće koristi u proučavanju delinkventnog i kriminalnog ponašanja, no i njegova upotreba je povezana s nizom metodoloških izazova kao što su uzorkovanje, valjanost i pouzdanost. Poseban izazov predstavlja odabir reprezentativnog uzorka koji bi trebao uključivati i mlade koji čine osobito nasilna djela ili su skloni kriminalnom povratu (Espiritu i sur., 2001; Farrington i West, 1990). Međutim, velika je vjerojatnost da će takve osobe zbog izraženosti delinkventnog ponašanja doživjeti neke društvene sankcije (npr. upućivanje u odgojni zavod ili kaznu maloljetničkog zatvora) ili će odbiti sudjelovanje u istraživanju zbog straha od otkrivanja njihovih nezakonitih aktivnosti policiji (Farrington i sur. 2000; Piquero, Farrington i Blumstein, 2007).

Drugi problem samoiskaza je problem kriterijske valjanosti. Za sada je jedini mogući način mjerenja kriterijske valjanosti usporedba dviju mjera delinkventnog ponašanja i provjera stupanja slaganja odgovora. Huizinga i Elliot (1986) su provjeravali slaganje samoiskaza delinkventnog ponašanja i službenih sudskih podataka. Pokazalo se da postoji značajna razlika između samoiskaza i službenih podataka, čak i kada je određeno ponašanje zabilježeno u oba izvora podataka. No istraživanja su također pokazala da je grupa za koju postoje službeni podaci o delinkventnom ponašanju ujedno i grupa koja na samoiskazima ima značajno više delinkventnog ponašanja (Ajduković, 1988; Farrington i sur., 1996; Farrington i sur., 2000). Istraživanja valjanosti novijih samoiskaza su pokazala da je sadržajna valjanost prihvatljiva, konstruktiva valjanost vrlo visoka, dok je kriterijska valjanost u rasponu od umjerene do vrlo visoke.

Novija istraživanja pokazuju da samoiskazi imaju izvrsnu test-retest pouzdanost koja je često iznad 0.80. Ova vrijednost je impresivna s obzirom da se samoiskaz koristi za mjerenje ponašanja osjetljive prirode, odnosno neprijavljene kriminalne aktivnosti. Uz test-retest, za provjeru pouzdanosti koristi se i usporedba samoiskaza u anonimnoj i neanonimnoj situaciji ispitivanja. Naime, neanonimna situacija omogućuje usporedbu sa službenim podacima, te je važno razlikuju li se podaci samoiskaza dobiveni u takvoj situaciji od onih u anonimnoj. Iako bi se moglo očekivati da će sudionici u neanonimnoj situaciji umanjivati svoje delinkventno ponašanje istraživanja su pokazala da se samoiskaz ne razlikuje u te dvije situacije (Ajduković, 1984; Hindelang, Hirschi i Weis, 1981; Junger-Tas i Marshall, 1999; Thornberry i Krohn, 2000).

Kada se sve ovo uzme u obzir, može se zaključiti da su za većinu analitičkih postupaka samoiskazi prihvatljivo točni i valjani (Farrington i sur., 1996; Farrington i sur., 2000; Jolliffe i sur., 2003). No pred istraživačima je izazov da samoiskaze koje koriste u istraživanjima konstruiraju tako da sadržajno što bolje odgovaraju aktualnim društvenim određenjima ponašanja koja predstavljaju kršenje zakona ili su rizična. Istraživači bi također trebali ponuditi način odgovaranja kojim bi se postigla veća osjetljivost pri razlikovanju ciljanih grupa sudionika s obzirom na čestinu i težinu tih ponašanja.

Značajan doprinos razvoju standarda konstrukcije upitnika samoiskaza delinkventnog ponašanja dali su Thornberry i Krohn (2000) koji u opsežnoj analizi ove metode navode da upitnici samoiskaza trebaju (1) sadržavati široki raspon delinkventnih

ponašanja koja se kreću od minornih prekršaja do teških kaznenih djela i (2) omogućiti davanje odgovora na skali čestine čime bi se omogućilo razlikovanje između povremenih počinitelja lakših prekršajnih i kaznenih djela od onih koji su kronični počinitelji. Ovim osnovnim standardima dodali bi još jedan, upitnike bi trebalo sustavno sadržajno revidirati kako bi njihova vanjska valjanost što bolje odgovarala aktualnom društvenom određenju delinkventnog ponašanja. Pojedino društvo tijekom vremena može postati tolerantnije prema nekim oblicima ponašanja i dekriminalizirati ih, dok će neka ponašanja ući u domenu kaznenog zakonodavstva ili/i se početi (strože) kažnjavati. Tako se, na primjer, zbog sve veće osjetljivost društva prema nasilju koje počinu maloljetnik, npr. nasilje u obitelji ili partnerskim vezama, počinje prepoznavati kao delinkventno, a ne samo kao agresivno ponašanje. Ubrzani razvoj elektronskih medija je također otvorio mogućnosti sasvim novim pojavnim oblicima delinkventnog ponašanja kao što su internet pornografija ili izlaganje drugih psihološkom nasilju. Usljed ovih promjena bitno je imati upitnik koji je prilagođen određenoj populaciji u određenom društvenom kontekstu u određenom vremenu.

Prvi upitnik samoiskaza delinkventnog ponašanja u Hrvatskoj konstruiran je 1982. godine (Ajduković, 1988). S obzirom na prethodno navedene razloga bilo je potrebno pristupiti sustavnoj reviziji ovog upitnika i konstruirati novi koji može biti izvor kvalitetnih podataka o čestini i težini delinkventnog ponašanja mladih danas. Pri konceptualizaciji nove verzije samoiskaza proširen je raspon tvrdnji tako da osim opisa delinkventnog ponašanja obuhvaćaju i rizična. Rizična ponašanja mladih su ponašanja koja nisu kršenje postojećih pravnih propisa, ali su se u dosadašnjim istraživanjima pokazala kao ponašanja koja često prethode delinkventnom ponašanju ili se javljaju uz delinkventno ponašanje te predstavljaju zdravstveni ili/i psihosocijalni rizik za mlade kao što su to npr. konzumacija alkohola, bježanje iz škole ili rizična spolna ponašanja. Za razliku od ranijih razdoblja kada su takva ponašanja imenovana kao devijantna ili aberantna, u suvremenom pristupu mladima nazivaju se rizičnim ponašanjima s obzirom da predstavljaju i razvojni rizik za mlade koji ih čine, ali i rizik za njihove bližnje (Sharland, 2006).

Pri konstrukciji nove verzije Upitnika također smo odlučili uvesti i skalu težine („indeks“ težine) iskazanih delinkventnih i rizičnih ponašanja. Skala težine ponašanja omogućava razlikovanje osoba koje su počinitelji samo lakših prekršajnih i kaznenih djela, od onih koji čine i lakša i teža ili samo teža

kaznena djela (Sellin i Wolfgang, 1964; Wolfgang i sur., 1985). Instrumenti samoiskaza koji uključuju i „indeks“ težine su u svijetu vrlo rijetki te pod tim vidom uključivanje ovog aspekta u konstrukciju upitnika predstavlja konceptualno unapređivanje mjere delinkventnog i rizičnog ponašanja.

Cilj ovog rada je prikazati način na koji je konstruiran Upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja (SRDP - 2007) te njegova osnovna psihometrijska obilježja.

2. METODA

Sudionici

Ispitivanje je provedeno u Osijeku i Zagrebu 2007. godine na uzorku od 1422 učenika (866 ženskog i 556 muškog spola). U Osijeku je sudjelovalo 707, a u Zagrebu 715 učenika. Sudionici su bili polaznici 7. i 8. razreda osnovne škole te 1. do 4. razreda srednje škole (gimnazije i strukovne škole). Raspon dobi sudionika bio je od 13 do 19 godina ($M = 16.07$; $SD = 1.49$). Prosječna dob mladića ($M = 16.01$; $SD = 1.54$) i djevojaka ($M = 16.11$; $SD = 1.46$) je gotovo identična ($t(1413) = -1.24$; $p > .05$).

Upitnik je primijenjen anonimno (725 sudionika) i neanonimno (697 sudionika). U neanonimnoj situaciji se od sudionika tražilo da se potpišu. Nisu dobivene značajne razlike između sudionika koji su rješavali upitnik u anonimnoj i neanonimnoj situaciji s obzirom na spol, dob i školski uspjeh.

Korišteni uzorak izvučen je iz populacije adolescenata tako da je uzorak ispitanih škola bio prigodan, dok su razredi koji će unutar pojedine škole sudjelovati u ispitivanju kao i način primjene upitnika (anoniman/neanoniman) izabrani slučajno.

Mjerni instrumenti

Razvoj upitnika se odvijao u tri faze. U prvoj fazi započelo se sa osuvremenjivanjem originalnog Upitnika samoiskaza delinkventnog ponašanja konstruiranog 1982. godine (Ajduković, 1988). Upitnik je dan na procjenu stručnjacima centara za socijalnu skrb (dva psihologa, dva socijalna radnika i dva socijalna pedagoga) s uputom da izbacе čestice kojima se opisuju ponašanja koja se više ne pojavljuju, te da dodaju opise ponašanja koja su se u novije vrijeme pojavila ili su prepoznata kao delinkventna i rizična (npr. konzumiranje novijih vrsta droge i slično). Tim postupkom je dobivena verzija upitnika od 72 čestice.

U drugoj fazi ispitivane su metrijske karakteristike proširene verzije Upitnika (72 čestice) na uzorku od 1422 učenika i učenica. Ispitivanje je provedeno grupno s cijelim razredom tijekom jednog školskog sata uz korištenje standardnih uputa. Sudionici su najprije trebali procijeniti koliko su se puta tijekom života ponašali na opisani način (nikad, 1-2 puta, 3-5 puta i više od 5 puta). Za svako ponašanje za koje je sudionik naveo da se ponašao na opisani način najmanje jedanput, sudionik je trebao navesti i razred u kojem je bio kada je prvi put manifestirao opisano ponašanje. Nakon primjene proširene verzije upitnika provedena je faktorska analiza, a za svaku pojedinu česticu izračunata je diskriminativna valjanost te Cronbach-alpha koeficijenti podljestvica i cijelog upitnika u slučaju da se ta čestica ukloni iz upitnika. Konačni oblik upitnika sastoji se od 42 čestice kojima se opisuju različita rizična i delinkventna ponašanja. Ovaj broj čestica je u skladu sa suvremenom konceptualizacijom upitnika samoiskaza koji uobičajeno sadrže 30 do 40 čestica kojima je obuhvaćen širok raspon ponašanja, od delinkventnog ponašanja do zlouporabe droge (Browning i sur., 1999; Thornberry i Krohn, 2000). Obilježja završne verzije upitnika od 42 čestice prikazana su u poglavlju o rezultatima.

U trećoj fazi su se na završnoj verziji upitnika određivali „indeksi“ težine za svaku česticu. U ovoj fazi sudjelovalo je 20 procjenjivača. Njihov zadatak je bio da za svako ponašanje, na ljestvici od 1 do 9, odrede „indeks“ težine odnosno težinu i ozbiljnost nekog ponašanja. Pri tome je jedan označavao najmanje, a devet najteže društveno neprihvatljivo ponašanje (vidjeti raspravu o prednostima ove metode u odnosu na neke druge u Cullen, Travis i Wozniak, 1985 i O'Connell i Whelan, 1996).

Neki autori naglašavaju važnost uključivanja osoba različitog formalnog obrazovanja i radnog iskustva pri određivanju težine ponašanja (npr. McCleary, O'Neil, Epperlein, Jones i Gray, 1981). Stoga su u određivanju „indeksa“ težine sudjelovali stručni suradnici centara za socijalnu skrb (psiholozi, socijalni radnici i socijalni pedagozi), stručni suradnici domova za odgoj (psiholozi i socijalni pedagozi), te socijalni pedagozi Općinskog suda i Općinskog državnog odvjetništva. Nakon što su prikupljene procjene 20 stručnjaka krenulo se s određivanjem prosječnog „indeksa“ težine za svaku česticu. Pri tome se koristila dominantna vrijednost jer nas je zanimala procjena težine ponašanja većine stručnjaka. Ovako određeni „indeksi“ težine omogućuju formiranje konačnog rezultata sudionika. Rezultat se za pojedinu česticu određuje tako da se čestina koju je označio

sudionik pomnoži s „indeksom“ težine koji pripada toj čestici. Rezultati na pojedinim podljestvicama Upitnika SRDP se određuju kao zbroj umnožaka čestina pojedinih ponašanja (nikad, 1-2 puta, 3-5 puta i više od 5 puta) i pripadajućih „indeksa“ težine (1-9) na svim česticama unutar pojedine podljestvice. Veći rezultat ukazuje na izraženije rizično i delinkventno ponašanje. Ovakav način formiranja ukupnog rezultata je preferirani način s obzirom na neke druge, npr. zbroj čestina ponašanja (nikad, 1-2 puta, 3-5 puta i više od 5 puta) ili zbroj iskazanih ponašanja (1-ponašanje je manifestirano, 0-ponašanje nije manifestirano). Razlog tomu je veća osjetljivost upitnika. Na primjer, pouzdanost cijelog Upitnika SRDP je jednaka ($\alpha = 0.89$) neovisno o načinu formiranja ukupnog rezultata, međutim, dobivaju su razlike u indeksu osjetljivosti. Indeks osjetljivosti se definira kao omjer između broja različitih opaženih bruto rezultata i ukupnog broja ispitanika. Na primjer, kada se ukupni rezultat formira na preferirani način indeks osjetljivosti iznosi 0.41, dok se formiranjem ukupnog rezultata zbrajanjem samo čestine pojedinih ponašanja dobiva vrijednost 0.07 (Nunnally i Bernstein, 1994). U Tablici 1 naveden je teorijski raspon rezultata na podljestvicama te raspon rezultata dobiven u ovom istraživanju.

3. REZULTATI

Mjere simetričnosti su pokazale da distribucije većine varijabli značajno odstupaju od normalne distribucije. Ovisno o izraženosti asimetrije pojedinih varijabli korištene su različite odgovarajuće statističke transformacije, na primjer, logaritamske transformacije (vidjeti opširnije u Tabachnick i Fidell, 2007). Statistički postupci (npr. faktorska analiza, t-test, ANOVA) provedeni su na transformiranim podacima dok se, zbog lakšeg razumijevanja, vrijednosti aritmetičkih sredina i standardnih devijacija prikazanih u ovom radu odnose na bruto rezultate. Zbog već spomenute asimetričnosti standardne devijacije su u odnosu na aritmetičke sredine iznimno velike (D.C. Howell, 2006).

Faktorska analiza i pouzdanost Upitnika SRDP

Konačni oblik Upitnika SRDP-a sastoji se od 42 čestice. Korelacijska matrica između čestica podvrgnuta je faktorskoj analizi na zajedničke faktore s Varimax rotacijom. Dobiveno je 14 faktora s vrijednošću karakterističnog korijena (eigen vrijednost) većim od 1. Na temelju Scree plot kriterija, međutim, jasno se izdvaja sedam faktora

Tablica 1. Faktorska struktura i deskriptivna statistika Upitnika SRDP

Podljestvice	% varijance	Broj čestica	Raspon ORa(TRb)	M	SD	α	PK
1. Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja	11.35	11	0-135 (0-147)	23.94	23.74	.81	.38
2. Nepoželjna normativna ponašanja	7.70	7	0-36 (0-36)	14.46	10.21	.71	.37
3. Rizična spolna ponašanja	7.57	4	0-36 (0-36)	10.33	8.47	.80	.46
4. Korištenje ili zlorabavanje psihoaktivnih tvari	6.77	6	0-114 (0-114)	19.85	18.19	.72	.31
5. Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima	6.29	5	0-129 (0-129)	26.59	23.88	.68	.35
6. Teške krađe, provale i razbojništvo	5.08	6	0-102 (0-129)	20.49	19.28	.67	.30
7. Suicidalna i autoagresivna ponašanja	4.40	3	0-63 (0-72)	19.38	12.74	.53	.31
SRDP ukupno	49.16	42	0-480 (0-663)	70.19	61.31	.89	.27

a - Ostvareni raspon na podljestvici

b - Teorijski raspon predviđen na podljestvici

PK - prosječna korelacija među česticama unutar podljestvice

koji objašnjavaju 49.16% varijance. S obzirom na čestice koje ih saturiraju nazvani su (1) Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja; (2) Nepoželjna normativna ponašanja; (3) Rizična spolna ponašanja; (4) Korištenje ili zlorabavanje psihoaktivnih tvari; (5) Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima; (6) Teške krađe, provale i razbojništvo; i (7) Suicidalna i autoagresivna ponašanja.

Nespuriozne korelacije između ukupnog rezultata i pojedinih podljestvica kao i korelacije među podljestvicama su pozitivne, umjerene i značajne (vidjeti Tablicu 2).

Kao što je već navedeno, u trećoj fazi konstrukcije Upitnika SRDP pristupilo se određivanju „indeksa“ težine za 42 čestice pri čemu se koristila dominantna vrijednost. Intraklasne korelacije između procjenjivača za pojedine podljestvice su

se kretale od $r = .80$, $p < .001$ za podljestvicu Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja do $r = .98$, $p < .001$ za podljestvicu Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima, s prosječnom korelacijom među procjenjivačima od $r = .94$, $p < .001$. U Tablici A1 u Prilogu navedene su podljestvice s pripadajućim česticama i njihovim „indeksima“ težine.

Kao mjere pouzdanosti korišteni su koeficijent unutarnje pouzdanosti i prosječna korelacija među česticama. Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije (Cronbach-alpha) sedam dobivenih skala je zadovoljavajuće visoka (vidjeti Tablicu 1). Pregled dosadašnjih istraživanja je pokazao da se Cronbach-alpha u upitnicima samoiskaza kreće iznad 0.80 (Thornberry i Krohn, 2000). Kao što možemo vidjeti koeficijenti unutarnje pouzdanosti za ove podljestvice su nešto niži, pogotovo za podljestvicu koja se

Tablica 2. Nespuriozne korelacije podljestvica i ukupnog rezultata na Upitniku SRDP

Podljestvice	2.	3.	4.	5.	6.	7.	SRDP ukupno
1. Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja	.51**	.32**	.47**	.36**	.50**	.14**	.61**
2. Nepoželjna normativna ponašanja		.42**	.36**	.24**	.26**	.20**	.53**
3. Rizična spolna ponašanja			.40**	.21**	.17**	.20**	.45**
4. Korištenje ili zlorabavanje psihoaktivnih tvari				.36**	.36**	.28**	.58**
5. Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima					.25**	.28**	.45**
6. Teške krađe, provale i razbojništvo						.11**	.48**
7. Suicidalna i autoagresivna ponašanja							.30**

*** $p < .001$ ** $p < .01$; * $p < .05$

odnosi na suicidalno i autoagresivno ponašanje. Radi se o dimenziji ponašanja koja se u pravilu ne uključuje u tipične upitnike samoiskaza delinkventnog ponašanja, no ovdje je uključena kao dio konstrukta rizičnih ponašanja. Prosječne korelacije među česticama se kreću od $r = .29$ za cijeli Upitnik do $r = .46$ za podljestvicu Rizična spolna ponašanja (vidjeti Tablicu 1). Prosječne korelacije se smatraju vrlo dobrima ukoliko su umjereno visoke, odnosno trebale bi biti u rasponu od $.15$ do $.25$ za konstrukte višeg reda, a iznad $.30$ za uže definirane konstrukte (Netemeyer, Bearden i Sharma, 2003).

Iako su ove mjere pouzdanosti zadovoljavajuće, u daljnjim istraživanjima koja se planiraju provesti na uzorcima mladih identificiranih kao počinitelji kaznenih djela potrebno ih je dodatno provjeriti.

Kriterijska valjanost

Za kriterijsku valjanost se najčešće koristi "valjanost poznate grupe" tj. uspoređuju se oni koji imaju službeni delinkventni status s ostalima, ali se koriste i mjere kao što je samoiskaz kontakta s policijom i sudom. U Tablici 3 prikazane su korelacije pojedinih podljestvica i formalnih intervencija (ispitivanje na policiji ili sudu kao osumnjičenika) i neformalnih reakcija predstavnika nadležnih službi (opomena policije i drugih službenih osoba).

Sve korelacije između podljestvica Upitnika i formalnih intervencija i neformalnih reakcija su značajne i pozitivne. Najveću korelaciju s ovim mjerama društvene reakcije ima podljestvica Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, dok najmanju imaju

Tablica 3. Povezanost podljestvica Upitnika SRDP i formalnih intervencija i neformalnih reakcija predstavnika nadležnih službi

Podljestvice	Formalne intervencije	Neformalne reakcije
1. Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja	.40**	.56**
2. Nepoželjna normativna ponašanja	.26**	.48**
3. Rizična spolna ponašanja	.27**	.28**
4. Korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari	.35**	.37**
5. Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima	.14**	.19**
6. Teške krađe, provale i razbojništvo	.38**	.36**
7. Suicidalna i autoagresivna ponašanja	.12**	.14**
SRDP ukupno	.46**	.56**

*** $p < .001$ ** $p < .01$; * $p < .05$

ponašanja koja se u pravilu odvijaju "u četiri zida" odnosno skrivena su od nadležnih službi, a kao što je npr. Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima te Suicidalna i autoagresivna ponašanja. Očekivano su dobivene više korelacije podljestvica s neformalnim reakcijama u usporedbi s onima dobivenim za formalne intervencije. Naime, Upitnikom SRDP su, osim delinkventnih ponašanja koja uz formalnu intervenciju često rezultiraju i neformalnim reakcijama, obuhvaćena i rizična ponašanja koja ne iziskuju formalnu reakciju.

Prognostička valjanost

Također je ispitan odnos podljestvica Upitnika SRDP sa školskim uspjehom. Ovaj je odnos ispitan radi utvrđivanja prognostičke valjanosti dobivenih mjera rizičnog i delinkventnog ponašanja, budući da školski uspjeh predstavlja značajan adaptacijski ishod, pogotovo za adolescente (Farrington i West, 1990; Singer i sur., 2002). Kao mjera školskog uspjeha korišten je uspjeh na kraju prethodno završenog razreda, a sudionici su bili podijeljeni u pet podskupina i to: (1) ponavlja godinu, (2) dovoljan, (3) dobar, (4) vrlo dobar te (5) odličan. Podaci o školskom uspjehu bili su dostupni samo za uzorak iz Osijeka ($n = 707$). Djevojke su u prosjeku bolji učenici $t(700) = -4.28$, $p < .001$ od mladića te rjeđe ponavljaju razred od mladića. Jednosmjernim analizama varijance dobiven je značajni efekt školskog uspjeha za ukupni rezultat $[F(4,630) = 17.98, p < .001]$ i šest podljestvica: Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja $[F(4, 681) = 9.10, p < .001]$, Nepoželjna normativna ponašanja $[F(4, 668) = 9.43, p < .001]$, Rizična spolna ponašanja $[F(4, 674) = 8.60, p < .001]$, Korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari $[F(4, 687) = 12.72, p < .001]$, Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima $[F(4, 697) = 3.01, p < .05]$ te Suicidalna i autoagresivna ponašanja $[F(4, 690) = 10.16, p < .001]$. Veličine poduzoraka s obzirom na školski uspjeh kao niti njihove varijance nisu podjednake te je kao post hoc analiza odabrana Games-Howellova analiza (Tabachnick i Fidell, 2007). Post hoc analizom (Games-Howell) utvrđene su značajne razlike s obzirom na školski uspjeh pri čemu su na ukupnom uratku i šest podljestvica učenici lošijeg školskog uspjeha iskazivali značajno više rizičnog i delinkventnog ponašanja od učenika s boljim uspjehom ($p < .01$).

Anonimna i neanonimna primjena upitnika

Na kraju je ispitanu razlikuju li se odgovori sudionika s obzirom na način, tj. anonimnu i neanonimnu primjenu upitnika. S obzirom da se samo-

Tablica 4. Usporedba rezultata na Upitniku SRDP u anonimnoj i neanonimnoj primjeni

Podljestvice	Anonimna		Neanonimna		t-vrijednost
	M	SD	M	SD	
1. Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja	15.75	23.72	14.28	21.35	1.61
2. Nepoželjna normativna ponašanja	15.67	10.90	17.18	10.20	-2.56**
3. Rizična spolna ponašanja	3.78	4.31	7.27	7.10	-2.05*
4. Korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari	7.30	17.05	4.79	11.08	2.77**
5. Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima	6.30	16.21	6.90	17.14	-0.78
6. Teške krađe, provale i razbojništvo	3.21	11.04	2.53	8.52	1.03
7. Suicidalna i autoagresivna ponašanja	2.48	8.22	2.45	7.53	-0.11
SRDP ukupno	54.89	66.75	51.21	50.88	-0.15

*** $p < .001$ ** $p < .01$; * $p < .05$

iskazom mjere nepoželjna i nezakonita ponašanja pitanje je hoće li sudionici biti voljni priznati postojanje određenih ponašanja. U Tablici 4 prikazane su aritmetičke sredine i standardne devijacije podljestvica zasebno za anonimnu i neanonimnu primjenu upitnika.

Dobivena je značajna razlika na tri podljestvice s obzirom na način ispitivanja. Iako bi se očekivalo da će mladi koji su ispunjavali upitnik neanonimno „skrivati“ određena ponašanja na dvije podljestvice, Nepoželjna normativna ponašanja i Rizična spolna ponašanja, sudionici su u prosjeku imali više rezultate od onih koji su upitnik ispunjavali anonimno. Ponašanja obuhvaćena ovim podljestvicama su ona koje adolescenti smatraju „poželjnima“ te kroz koja se nerijetko dokazuju sebi i drugima (Maggs, 1997). Jedno od takvih ponašanja je i konzumiranje alkohola, odnosno opijanje. Podaci Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo iz 2003. pokazuju da današnji petnaestogodišnjaci više piju nego njihovi vršnjaci prije pet godina, i to djevojke 5 puta više, a mladići dva puta više. Također se pokazalo da petnaestogodišnjaci u Hrvatskoj sve ranije počinju eksperimentirati s alkoholom. Također je važno naglasiti da se ova ponašanja rijetko formalno sankcioniraju. Odnosno, unatoč zakonima koji ga zabranjuju, alkohol je mladima i djeci lako i široko dostupan.

Suprotno tome, na podljestvici Korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari sudionici koji su anonimno ispunjavali upitnik imali su više rezultate u odnosu na neanonimnu skupinu. Ovi rezultati su očekivani posebice ako se uzme u obzir da se određena ponašanja iz ove podljestvice, npr. preprodaja droge, zakonski sankcioniraju.

Unatoč dobivenim razlikama veličina učinka je za sve tri značajne razlike mala (Hedges $g = 0.11 - 0.17$). Navedena spoznaja je izuzetno važna jer u kasnijim istraživanjima olakšava povezivanja službenih podataka i podataka dobivenih

samoiskazom delinkventnog ponašanja, longitudinalno praćenje određene skupine mladih i slično. Napominjemo da su isti nalazi koji ukazuju na nepostojanje razlike u samoiskazu pri anonimnoj i neanonimnoj primjeni dobiveni i pri psihometrijskoj provjeri prve skale samoiskaza u nas početkom 80-tih godina (Ajduković, 1984).

4. ZAKLJUČAK

Faktorskom analizom dobiveno je sedam faktora kojima su sadržajno obuhvaćeni različiti aspekti rizičnog i delinkventnog ponašanja. Koeficijenti pouzdanosti (Cronbach-alpha i prosječne korelacije među česticama) su zadovoljavajući. Upitnik je konceptualno unaprijeđen uključivanjem i „indeksa“ težine kojim se mjeri težina i ozbiljnost nekog ponašanja čime je postignuta i veća osjetljivost upitnika. Ukupni rezultat se određuje kao zbroj umnožaka čestina pojedinih ponašanja (nikad, 1-2 puta, 3-5 puta i više od 5 puta) i pripadajućih „indeksa“ težine (1-9) na svim česticama unutar pojedine podljestvice. Veći rezultat ukazuje na izraženije delinkventno ponašanje.

U skladu s prethodnim istraživanjima sudionici koji su ponavljali razred te oni koji su imali kontakte s policijom i/ili sudom postižu više rezultate s obzirom na čestinu i težinu ponašanja. Ovi rezultati idu u prilog valjanosti Upitnika. Na tri podljestvice, Nepoželjna normativna ponašanja, Rizična spolna ponašanja te Korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari dobivene su značajne razlike s obzirom na način primjene, anonimno ili neanonimno, međutim, veličina učinka je mala.

I na kraju treba napomenuti da je jedan od nedostataka ovog istraživanja to što nisu obuhvaćeni mladi poznati po svojoj delinkvenciji npr. oni koji su u institucionalnom tretmanu zbog delinkventnog i društveno neprihvatljivog ponašanja.

LITERATURA

- Ajdković, M. (1984): Problem anonimnosti u istraživanju neprihvatljivog ponašanja mladih. IV. Dani psihologije u Zadru. 1983., 2., 195-200.
- Ajdković, M. (1988): Samoiskaz i izučavanje delinkventnog i društveno neprihvatljivog ponašanja mladih u nas. Penološke teme. 1-2, 15-37.
- Browning, K., Huzinga D., Loeber, R., Thornberry, T. P. (1999): Cause and correlates of delinquency program, Fact Sheet-FS 99100. Washington, DC: U.S. Department of Justice. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Cullen, F., Travis III, L., Wozniak, J. (1985): Consensus in crime seriousness: empirical reality or methodological artifact? *Criminology*. 23, 99-118.
- Espiritu, R.C., Huizinga, D., Crawford, A.M. and Loeber, R. (2001): Epidemiology of self-reported delinquency. U: Loeber, R., Farrington, D.P. (Ur.) *Child Delinquents: Development, Interventions, and Service Needs*. Sage Publications. Beverly Hills. 47-67.
- Farrington, D.P., Jolliffe, D., Hawkins, J.D., Catalano, R.F., Hill, K.G., Kosterman, R. (2000): Comparing Delinquency Careers in Court Records and Self-reports. Neobjavljeni rukopis. Cambridge University. UK.
- Farrington, D.P., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., Van Kammen, W. B., Schmidt, L. (1996): Self-reported delinquency and a combined delinquency seriousness scale based on boys, mothers, and teachers: Concurrent and predictive validity for African-American and Caucasians. *Criminology*. 34, 493-517.
- Farrington, D. P., West, D. J. (1990): The Cambridge Study in delinquent behaviour: A long term follow-up of 411 London males. U: Kerner, H. J., Kaiser, G. (Ur.) *Criminality: Personality, Behaviour, Life History*. Springer-Verlag. Berlin. 115-138 .
- Hindelang, M.J., Hirschi, T., Weis, J.G. (1981): *Measuring delinquency*. Sage Publications. Beverly Hills.
- Huizinga, D.H., Elliott, D. S., (1986): Reassessing the Reliability and Validity of Self-Reported Delinquency Measures. *Journal of Quantitative Criminology*. 2, 293-327.
- Howell, J.C. (2003): *Preventing and reducing juvenile delinquency: A comprehensive framework*. Sage Publications. Beverly Hills.
- Howell, D.C. (2006): *Statistical Methods for Psychology*. (6th ed.): Wadsworth Pub Co. New York.
- Hrvatski zavod za javno zdravstvo. (2003): Čimbenici rizika i ovisničko ponašanje u mladima. Prihvaćeno 15. svibnja 2009. s http://www.hzjz.hr/Skolska/ESPAD_2003_prez_files/frame.htm
- Jolliffe, D., Farrington, D. P., Hawkins, J. D., Catalano, R. F., Hill, K. G., Kosterman, R. (2003): Predictive, concurrent, prospective and retrospective validity of self-reported delinquency. *Criminal Behaviour and Mental Health*. 13, 179-197.
- Junger-Tas, J., Marshall, I. H. (1999): The self-report methodology in crime research. U: Tonry, M. (Ur.), *Crime and Justice. A Review of Research*. Vol 25. The University of Chicago. Chicago. 291-367.
- Maggs, J. L. (1997): Alcohol use and binge drinking as goal-directed action during the transition to postsecondary education. U: Schulenberg, J., Maggs, J.L., Hurrelmann, K. (Ur.) *Health risks and developmental transitions during adolescence*. Cambridge University Press. Cambridge, United Kingdom. 345-371.
- McCleary, R., O'Neil, M., Epperlein, T., Jones, C., Gray, R. (1981): Effects of legal education and work experience on perceptions of crime seriousness. *Social Problems*. 28, 276-289.
- McCord, J. (1990): Getting a Handle on Co-offending and Criminal Careers. Paper presented at the Criminal Careers and the Control of Crime Conference, Rutgers University, Newark, New Jersey, July 26-27.
- Moffitt, T.E., Caspi, A., Rutter, M., Silva, P.A. (2001): *Sex Differences in Antisocial Behavior: Conduct Disorder, Delinquency, and Violence in the Dunedin Longitudinal Study*. Cambridge University Press. Cambridge, UK.
- Netemeyer, R. G., Bearden, W. O., Sharma, S. (2003): *Scaling procedures: issues and applications*. Sage Publications. Thousand Oaks, CA.
- Nunnally, J.C., Bernstein, I.H. (1994): *Psychometric Theory* (3rd ed.). McGraw-Hill. New York.
- O'Connell, M., Whelan, A. (1996): Taking wrongs seriously: public perceptions of crime seriousness. *British Journal of Criminology*. 36, 299-318.
- Piquero, A. R., Farrington, D.P., Blumstein, A. (2007): *Key Issues In Criminal Career Research*. Cambridge University Press. Cambridge, UK.

- Reiss, A. J., Farrington, D.P. (1991): Advancing knowledge about co-offending: Results from a prospective longitudinal survey of London males. *Journal of Criminal Law and Criminology*. 82, 360-395.
- Shaw, C. R. (1930): *The Jack-Roller*. University of Chicago Press. Chicago.
- Sellin, J. T., Wolfgang, M.E. (1964): *The Measurement of Delinquency*. John Wiley & Sons. New York.
- Singer, M., Kovčo Vukadin, I., Cajner Mraović, I. (2002): *Kriminologija*. Nakladni zavod Globus/ Edukacijsko-rehabilitacijski fakultete Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
- Sharland, E. (2006): Young people, risk taking and risk making: Some thoughts for social work. *British Journal of Social Work*. 36, 247-265.
- Tabachnick, B., Fidell, L. (2007): *Using Multivariate Statistics* (5th ed.). Pearson. New York.
- Thornberry, T. P., Krohn, M. D. (2000): *The Self-Report Method for Measuring Delinquency and Crime*, prihvaćeno 15. siječnja 2008., s http://www.ncjrs.gov/criminal_justice2000/vol_4/04b.pdf
- Thornberry, T. P., Krohn, M. D. (2002): *Comparison of Self-Report and Official Data for Measuring Crime*. U: Pestrer, J. V., Petrie, C. V. (Ur.) *Measurement Problems in Criminal Justice Research: Workshop Summary*. National Academies Press. London. 43-94.
- Wolfgang, M.E., Figlio, R.M., Tracy, P.E., Singer, S.I. (1985): *The National Survey of Crime Severity*. Bureau of Justice Statistics. Washington DC.

PRILOG

Tablica A: Čestice Upitnika SRDP s pripadajućim indeksima ozbiljnosti ponašanja

1. FAKTOR- Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja		ITa
Skidao/la dijelove s tuđeg automobila, motora ili bicikla (npr. brisače, svjetla i sl.) i prisvojio/la ih.		5
Namjerno razbio/la prozor, uličnu svjetiljku, izlog, koševu za smeće, klupu ili slično.		5
Ispustio/la gume na automobilu ili ga na neki drugi način ošteti kao npr. izgrebao/la lak, razbio/la prozor i sl..		3
Primio/la ili kupilo/la nešto za što si znao/la da je ukradeno (mobitel, sat i sl.).		4
Uzeo/la građevinski materijal ili druge stvari s gradilišta ili iz skladišta.		5
Sudjelovao/la u krađi ili nekoj drugoj kaznenoj aktivnosti koju su predvodili neki tvoji prijatelji.		6
Vozio/la skuter ili motor, a da nisi imao/la potvrdu o poznavanju prometnih propisa odnosno odgovarajuću vozačku dozvolu.		2
Preprodavao/la presnimljeni audiovizualni materijal (albume, filmove i sl.).		3
Našao/la nešto vrijedno (npr. mobitel) i to zadržao/la bez pokušaja da to vratiš vlasniku.		2
Sudjelovao/la u nasilju na utakmicama (npr. palio/la baklje, tukao/la se, kidao/la stolce i sl.).		5
Sudjelovao/la u napadu na osobu zbog njene vjere, rase ili spolne orijentacije (npr. Romi, homoseksualci, transvestiti).		9
2. FAKTOR-Nepoželjna normativna ponašanja		
Nisi vratio/la novac roditeljima ili drugim članovima obitelji nakon što si obavio/la kupnju, a da ti oni nisu dozvolili da zadržiš taj novac.		2
Crtao grafite bez službene dozvole (npr. vlasnika kuće, stanara zgrade, vlasti za npr. školu, tramvajske stanice, vlakove...)		2
Švercao/la u vlaku, autobusu ili tramvaju.		1
Opio/la pivom ili vinom.		2
Opio/la oštrim alkoholnim pićima kao npr. votka, viski i sl.		3
Pobjegao/la iz škole.		1
Ostao/la puno dulje vani no što ste se dogovorili s roditeljima.		1
3. FAKTOR-Rizična spolna ponašanja		
Koliko si spolnih partnera imao/la u životu?		3
Stupio/la u seksualne odnose bez zaštite (bez prezervativa/tablete)?		3
Stupio/la u seksualne odnose na jednu noć s usputnom partnericom/ partnerom?		3
Strahovao da ti je partnerica trudna?/ Koliko si puta strahovala da si trudna?		3
4. FAKTOR-Korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari		
„Snifao/la“ ili „gongao/la“ (udisao/la ljepilo).		5
Pušio/la marihuanu ili hašiš.		4
Koristio/la ecstasy („bombone“). „ice“ i slične droge.		6
Koristio/la neku tešku drogu kao npr. kokain, heroin, LSD, Speed i sl.		8
Bio/la u školi pod utjecajem neke droge.		6
Preprodavao/la drogu.		9
5. FAKTOR- Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima		
Razbijao/la stvari po kući kad su ti roditelji ili drugi odrasli član nešto zabranili (izlazak, vožnju mopedom i sl.) ili ti nisu dali novac koji si tražio/la.		8
Udario/la majku, oca ili drugog odraslog člana kada su ti nešto zabranili (izlazak, vožnju mopedom i sl.) ili ti nisu dali novac koji si tražio/la.		9
Udario/la ili ozbiljnije ozlijedio/la nastavnike ili profesore.		9
Prijetio/la svojoj djevojci/mladiću da ćeš ju/ga udariti/ozlijediti.		8
Bio/la fizički nasilan/na prema svojoj djevojci/mladiću.		9
6. FAKTOR-Teža krađa, provale, razbojništvo		ITa
Nasilno ušao/la u školu, trgovinu, tuđi stan da bi uzeo/la novac ili vrijedne stvari.		7
Iskoristio/la priliku (npr. otvoren prozor) i ušao/la u školu, trgovinu, tuđi stan da bi uzeo/la novac ili vrijedne stvari.		6
Nasilno otvorio/la zaključani automobil da bi uzeo/la novac ili vrijedne stvari.		7

Uzeo/la u samoposluzi ili nekoj drugoj trgovini stvar ili stvari vrijedne više od 100 KN, a da nisi platio/la.	5
Prijetio/la batinama nekoj osobi da bi došao/la do novca ili vrijednijih stvari.	9
Prijetio/la oružjem (hladnim - nož, baseball palica ili vatrenim - pištolj, bomba) nekoj osobi da bi došao/la do novca ili vrijednijih stvari.	9
7. FAKTOR-Suicidalna i autoagresivna ponašanja	
„Tabletirao/la“ se (namjerno uzeo/la prekomjernu dozu lijekova).	7
Imao/la pokušaj samoranjavanja (rezao/la se, gasio čikove po sebi i sl.).	8
Imao/la pokušaj suicida.	9

a “Indeks“ težine- indeks ozbiljnosti ponašanja

DEVELOPMENT OF YOUTH SELF-REPORTED DELINQUENCY AND RISK BEHAVIORS QUESTIONNAIRE (SRDP-2007)

SUMMARY

This paper describes construction and psychometric characteristics of the Youth self-reported delinquency and risk behaviors questionnaire (SRDP-2007). Participants were 1422 adolescents from Osijek and Zagreb (866 females and 556 males). The respondents had a mean age of 16.07 years (SD = 1.49 years, range 13 to 19 years). The final form of the questionnaire comprises 42 items which are saturated by seven theoretically predictable factors: (1) Misdemeanor and minor delinquent behaviors, (2) Undesirable normative behaviors, (3) Risky sexual behaviors, (4) Drug abuse, (5) Violence in close relationships, (6) Serious delinquency - theft, burglary and robbery, and (7) Suicidal and self-aggressive behaviors. These factors have low to moderate positive intercorrelations, and satisfactory internal consistencies. In order to examine the validity of the obtained measures of delinquent and risk behaviors, correlations with the police and/or juvenile judge contacts and school success at the end of the previous school year were calculated. As expected, youth who reported having had contact with either the police or juvenile judge and ones who repeated a grade in school had the highest self-reported delinquency and risk behavior.

Key words: *self-report, juvenile delinquent and risk behaviors, seriousness index, psychometric characteristics*